

QARABAGDA LOGİSTİKA İNFRASTRUKTURUNUN QURULMASI VƏ ONUN AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİNƏ TƏSİRİ

Murad Şahrza ƏLİYEV*

Xülasə: Bu mövzu çox aktualdır və Azərbaycanın regional iqtisadiyyatına, beynəlxalq ticarət əlaqələrinə və tranzit potensialına birbaşa təsir edir. Məqalədə aşağıdakı istiqamətlərdə araşdırma aparılmışdır. Qarabağda logistika infrastrukturunu, həm daxili iqtisadiyyatı canlandırmaq, həm də Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrini gücləndirmək üçün kritik rol oynayır. Regionda yolların, hava limanlarının, dəmir yollarının və logistika mərkəzlərinin tikilməsi Azərbaycanın tranzit potensialını artıracaq və ölkəni beynəlxalq ticarət mərkəzinə çevirəcək. Qarabağda həyata keçirilən logistika və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinin artmasına birbaşa təsir edəcək. Bu təsirlər tranzit imkanlarının genişlənməsi, ixrac və idxal axınlarının optimallaşdırılması və yeni bazarlara çıxışın asanlaşdırılması kimi əsas istiqamətlərdə özünü göstərəcəkdir. Qarabağda həyata keçirilən logistika və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı, Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinin artmasına birbaşa təsir edəcək. Bu təsirlər tranzit imkanlarının genişlənməsi, ixrac və idxal axınlarının optimallaşdırılması və yeni bazarlara çıxışın asanlaşdırılması kimi əsas istiqamətlərdə özünü göstərəcəkdir.

Acar sözlər: *İnfrastruktur, beynəlxalq biznes, Qarabağ, Azərbaycan, logistika*

Construction of Logistics Infrastructure in Karabakh and Its Impact on Azerbaijan's International Trade Relations

Abstract: This topic is highly relevant and directly affects Azerbaijan's regional economy, international trade relations and transit potential. The article contains research in the following areas. Logistics infrastructure in Karabakh plays a vital role in both reviving the domestic economy and strengthening Azerbaijan's international trade relations. Construction of roads, airports, railways and logistics centers in the region will increase Azerbaijan's transit potential and turn the country into an international trade hub. Development of logistics and transport infrastructure in Karabakh will directly affect the increase in Azerbaijan's foreign trade turnover. These consequences will manifest themselves in such key areas as expanding transit opportunities, optimizing export and import flows and facilitating access to new markets. The development of logistics and transport infrastructure in Karabakh will directly affect the increase in Azerbaijan's foreign trade turnover. These consequences will manifest themselves in such key areas as expanding transit opportunities, optimizing export and import flows, and facilitating access to new markets.

Key Words: *Infrastructure, international business, Karabakh, Azerbaijan, logistics*

Giriş

Sovet dövründə Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın kənd təsərrüfatı və yüngül sənaye sahələrində mühüm rol oynayır. Regionun iqtisadiyyatı əsasən üzümçülük, şarabçılıq, pambıqçılıq və toxuculuq sənayesi üzərində qurulmuşdu. Bununla yanaşı, burada sənaye müəssisələri və tikinti materialları istehsalı da inkişaf edirdi. Azərbaycanın iqtisadiyyatında Dağlıq Qarabağın xüsusi çəkisi 1980-ci illərə qədər yüksək olmuşdur, lakin 1988-ci ildən etibarən baş verən etnik münaqişələr regionun iqtisadi inkişafını zəiflətməmişdir.

Qarabağ regionu, Azərbaycanın iqtisadi və geostrateji baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən bölgələrindən biridir. Regionun zəngin təbii ehtiyatları, əlverişli coğrafi mövqeyi və inkişaf edən infrastruktur potensialı onu ölkənin ümumi iqtisadi sistemində və xüsusilə logistika şəbəkəsində əsas oyunçulardan birinə çevirir. Son illərdə Azərbaycanın nəqliyyat-logistika sektorunda apardığı islahatlar və həyata keçirdiyi iri infrastruktur layihələri, Qarabağın bu şəbəkəyə inteqrasiyasını sürətləndirən əsas amillərdəndir. Sovet dövründə Qarabağ iqtisadi, sosial və mədəni baxımdan mühüm inkişaf mərhələsi keçmişdir. Xüsusilə 1923-cü ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) yaradılması ilə bölgədə kənd təsərrüfatı, sənaye və infrastruktur sahələrində ciddi irəliləyişlər müşahidə olunmuşdur. (Brodetski Q., Terentyev, P., Kalentyev S. 2017)

Qarabağda əsas iqtisadi sahələr kənd təsərrüfatı (üzümçülük, taxılçılıq, pambıqçılıq) və yüngül sənaye (toxuculuq, yeyinti məhsulları istehsalı) olmuşdur.

* Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, muradali99@bk.ru

Xankəndi və Şuşada sənaye müəssisələri inşa olunmuş, Qarabağ ipəkçilik Yolların və dəmir yollarının tikintisi nəticəsində regionun Azərbaycanın digər bölgələri ilə əlaqələri güclənmişdir. Elektrikləşmə və su təchizatı layihələri həyata keçirilmişdir. Qarabağda sovet dövründə məktəblərin sayı artmış, təhsil səviyyəsi yüksəlmişdir. Xankəndidə pedaqoji institut yaradılmışdır. Şuşa və Ağdam şəhərlərində teatrlar, muzeylər və kitabxanalar fəaliyyət göstərmişdir. Xüsusilə, regionun əsas nəqliyyat dəhlizlərinə birləşdirilməsi, yeni yollar, dəmir yolları və hava limanlarının tikilməsi həm daxili, həm də beynəlxalq yükdaşıma üçün əlverişli şərait yaradır.

Bundan başqa Sovet dövründə Zəngəzur dəhlizi tam şəkildə mövcud olmasa da, bugünkü anlamda nəzərdə tutulan nəqliyyat əlaqələri müəyyən mənada işlək olub. Sovet İttifaqı dövründə

Ermənistanın Zəngəzur bölgəsindən keçməklə Azərbaycan və Naxçıvan arasında dəmiryolu və avtomobil yolları fəaliyyət göstərirdi. Sovet dövründə nəqliyyat əlaqələri aşağıdakı kimi olub: (*Təhməzli, R. 2007*).

Dəmiryolu: Bakı–Horadiz–Meğri–Ordubad–Naxçıvan dəmiryolu xətti mövcud idi və bu xətt SSRİ daxilində yük və sərnişin daşımaları üçün istifadə olunurdu. Avtomobil yolları: Azərbaycanla Naxçıvan arasında avtomobil yolları da fəaliyyət göstərirdi. Hətta bəzi hallarda yük daşımaları və gediş-gəliş daha rahat olduğu üçün bu marşrutdan istifadə edilirdi. SSRİ daxilində sərhədlərin açıq olması: Sovetlər dönəmində respublikalar arasında sərhədlər mövcud deyildi, buna görə də Zəngəzurdan keçid məsələsi problem yaratmırdı. Dəhlizin bağlanması: SSRİ dağıldıqdan sonra, 1991-ci ildə Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə baş qaldırdı. 1992-ci ildə Ermənistanın Zəngəzur bölgəsindən keçən dəmiryolu və avtomobil yolu fəaliyyətini dayandırdı və o vaxtdan bəri bu əlaqə mövcud deyil. Yəni, tarixi baxımdan bu dəhliz Sovet dövründə bir növ işləyib, lakin bu, bugünkü "Zəngəzur dəhlizi" konsepsiyası ilə tam eyni deyildi. (*Əbdülkərimov, M. 2002*)

Bu məqalədə Qarabağ regionunun Azərbaycanın logistika sistemində rolu, onun tranzit imkanları, nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı və regionun ölkənin iqtisadiyyatına gətirə biləcəyi perspektivlər təhlil ediləcək. Eyni zamanda, regionun logistika mərkəzinə çevrilməsi üçün mövcud imkanlar və bu sahədə qarşıya çıxan çətinliklər də müzakirə olunacaqdır.

Qarabağda Logistika İnfrastrukturunun Qurulması. Hazırkı vəziyyət: Azad edilmiş ərazilərdə yol, dəmir yolu, hava limanları və digər nəqliyyat infrastrukturalarının bərpası və inkişafı həyata keçirilir. Bu istiqamətdə əsas layihələri Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı, Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı, Laçın Beynəlxalq Hava Limanı (tikilməkdədir), Bakı–Füzuli–Şuşa avtomobil yolu, Horadiz–Ağbənd dəmir yolu xətti (Zəngəzur dəhlizi üçün vacibdir) bunlardır. İnvestisiya və maliyyələşdirmə sahəsində dövlət büdcəsi, xarici investisiyalar, beynəlxalq maliyyə institutları. Qarabağ Regionunun Azərbaycanın logistika şəbəkəsində rolunu Qarabağın Azərbaycanın nəqliyyat və ticarət marşrutlarına inteqrasiyası, regionun Orta Dəhliz (Çin–Orta Asiya–Azərbaycan–Türkiyə–Avropa) üçün əhəmiyyəti, Türkiyə, İran, Rusiya və Mərkəzi Asiya bazarları ilə yeni bağlantıların olması ilə xarakterizə olunur. Bu işlərin beynəlxalq ticarətə təsiri əsasən Azərbaycana iqtisadi təsirləri ilə, ixrac və idxal əməliyyatlarının sürətlənməsi regionun sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının bazarlara çıxışı, bu prosesin global ticarətə təsiri əsasən Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə ticarət marşrutlarının qısaldılması, alternativ enerji və logistika dəhlizlərinin formalaşması, Azərbaycanın beynəlxalq tranzit mərkəzi kimi mövqeyinin güclənməsi ilə xarakterizə edilir. Mövcud Çağırışlar və Perspektivlər isə təhlükəsizlik və siyasi risklər, xarici investorların cəlb edilməsi və institusional islahatlardır. Yaşıl və dayanıqlı nəqliyyat strategiyalarının tətbiqi mövzusu həm elmi, həm də praktiki əhəmiyyət daşıyır. Mövzunu daha da dərinləşdirmək üçün konkret layihələr və statistik məlumatlar əsasında təhlil aparmaq faydalı olar. (*Əlizadə, N., 2015*).

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrində logistika infrastrukturunun qurulması sürətlə davam edir. Aşağıda əsas layihələr və onların cari vəziyyəti haqqında məlumat verilir:

1. Dəmir Yolu Layihələri Horadiz–Ağbənd Dəmir Yolu xətti: Bu xəttin tikintisi 2021-ci ildə başlanmışdır və hazırda layihələndirmə işlərinin 82%-i, tikinti işlərinin isə 45%-i tamamlanmışdır. Bu dəmir yolu xətti Zəngəzur dəhlizinin əsas hissəsini təşkil edərək, Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birbaşa əlaqəni təmin edəcəkdir. (*Mirzəyev, H. 2013*).

2. Hava Limanları , o cümlədən Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı: 2021-ci ildə istifadəyə verilmişdir və regionun hava nəqliyyatı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı 2022-ci ildə açılmışdır və bölgənin logistika potensialını artırır. Laçın Beynəlxalq Hava Limanı hazırda tikinti mərhələsindədir və tamamlandıqdan sonra regionun hava nəqliyyatı şəbəkəsini daha da gücləndirəcəkdir()

3. Avtomobil Yolları Bakı–Füzuli–Şuşa Avtomobil Yolu: Bu yolun inşası sürətlə davam edir və Şuşa şəhərinə rahat və təhlükəsiz gediş-gəlişi təmin edəcəkdir . Digər Yol Layihələri azad edilmiş ərazilərdə ümumilikdə 700 km-dən çox avtomobil yolunun tikintisi və yenidən qurulması planlaşdırılır.

4.Şəhərsalma və İnfrastrukturun inkişafında Cəbrayıl Şəhərinin yeni yaşayış komplekslərinin inşasının davam etməsini qeyd edə bilərik. Artıq 33 çoxmənzilli bina tikilib və 712 mənzil istifadəyə verilmişdir. Ağcabədi Rayonunda infrastruktur tamamilə yenilənmiş, elektrik enerjisi, qazlaşdırma və yol infrastrukturunu sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir.() Əlavə İnfrastruktur Layihələri də mövcuddur,məsələn enerji təchizatının inkişafı ilə bağlı regionda yeni elektrik yarımstansiyaları və enerji xətlərinin inşa edilməsini ,bunun da dayanıqlı enerji təminatını gücləndirdiyinin şahidiyik. Su Təchizatı və Kanalizasiya üzrə içməli su və kanalizasiya sistemlərinin qurulması üzrə layihələri həyata keçirilir.Bu layihələr Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun iqtisadi dirçəlişinə, əhalinin dayanıqlı məskunlaşmasına və Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrinin güclənməsinə mühüm töhfə verir.

Əsas layihə və onların investisiya və maliyyələşməsi ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrində həyata keçirilən əsas logistika infrastruktur layihələri və onların maliyyələşdirilməsi aşağıdakı kimidir: maliyyələşdirmə mənbələri aşağıdakılardır: dövlət büdcəsi: 2023-cü ilin dövlət büdcəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün 3 milyard manat vəsait ayrılmışdır ki, bu da 2022-ci ilə nisbətən 12,4% çoxdur.(1)Qarabağ Dirçəliş Fondu: 2021-ci ildə yaradılan bu fond, azad edilmiş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması üçün maliyyə dəstəyi göstərir və sərmayələrin cəlb edilməsini təmin edir, Dövlət-Özəl Tərəfdaşlığı: İnvestisiya layihələri həyata keçirən sahibkarlar üçün dövlət zəmanəti və subsidiyalar təmin edilir. 5 milyon manatadək, 7 ilədək müddətli və illik 15%-dək faiz dərəcəsi olan biznes kreditlərinin 90%-dək hissəsinə dövlət zəmanəti verilir və bu kreditlərin illik faiz dərəcəsinin 10% bəndi 36 aya qədər dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılır. Bu maliyyələşdirmə mexanizmləri və layihələr Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin iqtisadi inkişafını sürətləndirmək və Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrini gücləndirmək məqsədi daşıyır. Bunun Beynəlxalq ticarətə təsiri yüksəkdir. Qarabağda logistika infrastrukturunun qurulması Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrinə bir neçə əsas istiqamətdə müsbət təsir göstərəcəkdir. (*Quliyev,A.,2011*)

1. Tranzit və Nəqliyyat Dəhlizlərinin Gücləndirilməsi. Zəngəzur Dəhlizi: Bu dəhliz Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşları olan Türkiyə və Mərkəzi Asiya ölkələri arasında yeni qısa və səmərəli ticarət marşrutu yaradır.

2. Orta Dəhlizlə İnteqrasiya: Qarabağda inkişaf edən logistika infrastrukturunu Azərbaycanın Orta Dəhliz (Çin–Mərkəzi Asiya–Azərbaycan–Türkiyə–Avropa) üzərindəki rolunu gücləndirəcək. Bu isə ticarət həcmının artmasına və yeni yükdaşıma imkanlarının yaranmasına səbəb olacaq.

3. Məhsulların Asan Çatdırılması: Yeni avtomobil və dəmir yolları ixrac və idxal məhsullarının daşınma müddətini azaldacaq, bu isə xərclərin optimallaşdırılmasına gətirib çıxaracaq.

4. İxracatın diversifikasiyası: Qarabağ regionunda kənd təsərrüfatı və sənaye istehsalının inkişafı ilə Azərbaycanın ixrac imkanları genişlənəcək.

5. Beynəlxalq Şirkətlərin Maraqlarını Göstərməsi: İnfrastrukturun inkişafı bölgəyə daha çox xarici sərmayənin cəlb olunmasına şərait yaradacaq. Xüsusilə, logistika, ticarət və istehsal sektorlarında yeni layihələr həyata keçirilə bilər.

6. İnvestisiya Risklərinin Azalması: Davam edən infrastruktur layihələri bölgədə biznes mühitinin sabitləşməsinə və xarici investorlar üçün cəlbedici imkanların yaranmasına səbəb olacaq.

7. Azərbaycanın Nəqliyyat Mərkəzi Kimi Rolü: Qarabağda yaradılan yeni logistika şəbəkəsi

8. Azərbaycanın regionda mühüm tranzit və ticarət mərkəzinə çevrilməsini sürətləndirəcək.

9. Alternativ Marşrutların Formalaşması: Azərbaycanın nəqliyyat marşrutlarının şaxələndirilməsi, regionun digər ticarət dəhlizləri (Rusiya, İran, Gürcüstan) ilə rəqabət aparmasına imkan yaradacaq.

10. Ticarət Həcmində Artım və Yeni Bazarların Açılması

11. Türkiyə və Avropa Bazarları: Zəngəzur dəhlizi və digər logistika layihələri sayəsində Azərbaycanın Türkiyə və Avropa bazarlarına çıxışı daha da asanlaşacaq.

12. Mərkəzi Asiya ilə Əlaqələrin Genişlənməsi: Qarabağ üzərindən keçən marşrutlar Azərbaycanın Mərkəzi Asiya ilə ticarət əlaqələrini genişləndirəcək, yeni ixrac bazarları yaradacaq.

Bu təsirlər Azərbaycanın iqtisadiyyatına uzunmüddətli müsbət töhfə verəcək və ölkənin beynəlxalq ticarət əlaqələrini gücləndirəcək. Sizə daha konkret statistik məlumatlar və təhlillər lazımdır? Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin bərpası və inkişafı üçün Azərbaycan hökuməti tərəfindən əhəmiyyətli maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. 2021-ci ildə bu məqsədlə dövlət büdcəsindən 2,2 milyard manat, 2022-ci ildə isə 2,7 milyard manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur. 2023-cü ildə isə bu rəqəm 3 milyard manata çatdırılmışdır. (İsmayilov, Ə.2012)

Bu vəsaitlər əsasən infrastruktur layihələrinə, o cümlədən yolların, dəmir yollarının, hava limanlarının tikintisi və bərpasına, enerji təchizatı, su və kanalizasiya sistemlərinin qurulmasına, həmçinin sosial obyektlərin inşasına yönəldilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu rəqəmlər dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitləri əks etdirir və özəl sektorun və xarici investorların yatırımlarını tam əhatə etmir. Buna görə də, Qarabağa yatırılan ümumi investisiyaların dəqiq məbləğini müəyyənləşdirmək üçün əlavə məlumatlara ehtiyac vardır.

Qarabagda həyata keçirilən layihələr və onlara ayrılan vəsaitləri cədvəl formasında verək:

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrində həyata keçirilən əsas layihələr və onlara ayrılan vəsaitlər barədə məlumatları aşağıdakı 1 saylı cədvəldə təqdim edirəm:

Cədvəl 1

Layihənin adı	Layihənin açıqlaması
Əhməd bəyli-Füzuli-Şuşa avtomobil yolu	Türkiyənin "Kolin İnşaat" şirkəti tərəfindən inşa edilir.
Şuşa şəhərində otel və konqres mərkəzləri	"Qarabağ", "Xarı bülbül", "Yasəmən" otelləri və Şuşa Otel-Konqres Mərkəzi bərpa olunub.
Xankəndi şəhərində otel və konqres mərkəzləri	"Palace" və "Qarabağ" otelləri yenidən inşa edilib.

Zəngilan və Ağdam Konqres Mərkəzləri	Hər iki mərkəz yenidən qurulub.
İşğal və Zəfər Muzeyləri kompleksləri	Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Şuşa, Laçın və Kəlbəcər rayonlarında layihələndirmə işləri davam edir.

Mənbə: Qafqaz.info

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi layihələr üzrə ayrılan vəsaitlər barədə dəqiq məlumatlar açıq mənbələrdə mövcud deyil. Bununla belə, ümumilikdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin bərpası və yenidən qurulması üçün dövlət büdcəsindən əhəmiyyətli 2021-ci il: 2,2 milyard manat, 2022-ci il: 2,7 milyard manat, 2023-cü il: 5 milyard manat qədər vəsaitlər ayrılmışdır. Ümumilikdə, bu ərazilərin bərpası üçün 16 milyard manatdan çox vəsait ayrılmışdır. Bütün bunlar Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrinə necə təsir edəcəkdir? Qarabağda həyata keçirilən infrastruktur layihələri Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrinə aşağıdakı əsas istiqamətlərdə müsbət təsir edəcək:

- Tranzit və logistika mərkəzi kimi Azərbaycanın rolu güclənəcəkdir;
- Zəngəzur Dəhlizi Azərbaycanı Türkiyə, İran, Ermənistan və Naxçıvanla birləşdirərək, yeni ticarət marşrutu yaradır və beynəlxalq biznesi gücləndirəcəkdir;
- Orta Dəhlizlə İnteqrasiyada Çin–Mərkəzi Asiya–Azərbaycan–Türkiyə–Avropa marşrutu üzərində Azərbaycanın tranzit mövqeyi güclənəcəkdir;
- Dəmir yolu əlaqələrinin genişlənməsi ilə Horadiz–Ağbend dəmir yolu xətti istifadəyə verildikdən sonra Naxçıvana və oradan Türkiyə və İran bazarlarına çıxış daha da asanlaşacaqdır.
- İxracın Artması və Yeni Bazarların Açılması ilə kənd təsərrüfatı və sənaye məhsullarının ixracı artacaqdır. Qarabağda kənd təsərrüfatı potensialının bərpası nəticəsində Azərbaycanın ixrac etdiyi məhsulların çeşidi genişlənəcəkdir;
- Aqrar-logistika mərkəzlərinin yaradılması ilə təzə meyvə-tərəvəz və digər kənd təsərrüfatı məhsullarının saxlanması və ixracı üçün müasir anbarlar və emal zavodları inşa edilir;
- Avropa və Asiya bazarlarına çıxış vasitəsi ilə İnfrastruktur layihəsi ixracın sürətini və keyfiyyətini artıraraq, Azərbaycan məhsullarının beynəlxalq bazarlarda daha rəqabətqabiliyyətli olmasını təmin edəcək;
- Xarici İnvestisiyalar və İşgüzar Mühitin Yaxşılaşdırılması ilə xarici şirkətlərin marağı artır və infrastrukturun inkişafı bölgəni xarici sərmayələr üçün daha cəlbedici edəcəyini proqnozlaşdırmaq olar;
- Ticarət və sənaye zonalarının yaradılması ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə yeni sənaye zonaları və azad ticarət zonalarının yaradılması planlaşdırılır;
- Enerji və nəqliyyat sahəsinə investisiyalara qoyulması beynəlxalq investorlar üçün regionda Azərbaycanın rəqabət qabiliyyətinin güclənməsini təmin edəcəkdir;
- Rusiya, İran və Türkiyə ilə ticarət əlaqələrinin genişlənməsi ilə Qarabağda yolların və nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı bu ölkələrlə ticarət dövryyəsinə artıracaqdır;
- Alternativ marşrutlar yaradılması ilə Ermənistan üzərindən keçən ticarət yolları yenidən fəaliyyətə başlaya bilər ki, bu da Azərbaycana əlavə iqtisadi üstünlüklər verəcəkdir;
- Nəqliyyat xərclərinin azalması ilə yeni dəmir yolları və hava limanları yükdaşıma xərclərini azaldacaq, bu da ticarət proseslərini daha səmərəli edəcəkdir.

Regionda Azərbaycanın rəqabət qabiliyyətinin güclənməsi aşağıdakılarla müəyyən ediləcəkdir:

- Rusiya, İran və Türkiyə ilə ticarət əlaqələrinin genişlənməsi ilə, Qarabağda yolların və nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı bu ölkələrlə ticarət dövryyəsinə artıracaqdır;

- Alternativ marşrutlar yaradılması ilə Ermənistan üzərindən keçən ticarət yolları yenidən fəaliyyətə başlaya bilər ki, bu da Azərbaycana əlavə iqtisadi üstünlüklər verəcəkdir;
- Nəqliyyat xərclərinin azalması başverəcəkdir ki, bu da yeni dəmir yolları və hava limanları yükdaşıma xərclərini azaldacaq, bu da ticarət proseslərini daha səmərəli edəcəkdir;

Regional Sabitliyə və Ticarət Axınına Təsiri isə bunlarla nəticələnəcəkdir:

- Bölgədə iqtisadi sabitliyin artması: Qarabağda qurulan infrastruktur regionda uzunmüddətli iqtisadi inkişafı dəstəkləyəcəkdir;
- İş yerlərinin yaradılması və istehsalın artması: Yerli və xarici investorlar üçün yeni imkanlar açılacaq ki, bu da əmək bazarına və istehsala müsbət təsir edəcək.
- Beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq genişlənir: Qarabağda həyata keçirilən layihələr beynəlxalq şirkətlərin Azərbaycanda fəaliyyətini artırmasına səbəb olacaq.

Nəticə

Qarabağda həyata keçirilən infrastruktur layihələri Azərbaycanın beynəlxalq ticarət əlaqələrini gücləndirərək, ölkənin tranzit mərkəzi kimi rolunu artıracaqdır. Yeni dəhlizlər və logistika infrastrukturunu sayəsində ixrac və idxal imkanları genişlənəcək, investisiya mühiti yaxşılaşacaq və Azərbaycan regionda iqtisadi mərkəz kimi mövqeyini gücləndirəcək. Qarabağ regionunun Azərbaycanın logistika şəbəkəsinə tam inteqrasiyası ölkəyə bir sıra mühüm iqtisadi, strateji və sosial üstünlüklər qazandıracaqdır. Qarabağın nəqliyyat-logistika şəbəkəsinə qoşulması bölgədə yeni iqtisadi imkanlar yaradacaq, xarici və yerli investorların marağını artıracaqdır. Logistika mərkəzlərinin və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı regionda sənaye, kənd təsərrüfatı və ticarətin canlanmasına səbəb olacaqdır. Qarabağ regionu, Şərqi-Qərbi və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinə birləşərək Azərbaycanın tranzit potensialını artıracaq. Bu isə ölkəyə əlavə valyuta axını təmin edərək, tranzit gəlirlərinin artmasına səbəb olacaqdır. İnfrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi və iqtisadi fəallığın artması Qarabağa qayıdışı sürətləndirəcək, yeni iş yerlərinin yaradılması ilə sosial rifahı yüksəldəcəkdir. Qarabağ regionunun inkişafı Azərbaycanın geosiyasi mövqeyini möhkəmləndirəcək, bölgədə dayanıqlı sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsinə töhfə verəcəkdir. Qarabağın logistika şəbəkəsinə inteqrasiyası ilə yeni nəqliyyat marşrutları formalaşacaq, bu isə Azərbaycanın ticarət tərəfdaşları ilə əlaqələrini daha da şaxələndirməyə imkan verəcəkdir. Nəticə etibarilə, Qarabağın logistika sisteminə qoşulması Azərbaycanın iqtisadi gücünü artıracaq, regionun inkişafına təkan verəcək və ölkəni Cənubi Qafqazın əsas logistika mərkəzlərindən birinə çevirəcəkdir.

ƏDƏBİYYATLAR

- Əbdülkərimov, M. (2002) *Zəngəzur və Azərbaycanın müstəqillik tarixində rolu*, Bakı, s.215
- Quliyev, A. (2011). *Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat infrastrukturunu*, Bakı, s.312
- Əlizadə, N. (2015). *Ermənistan və Azərbaycan arasındakı nəqliyyat əlaqələri*, Bakı, s.159
- Təhməzli, R. (2007). *Sovet İttifaqı dövründə Azərbaycan və Naxçıvan*, Bakı, s.16
- Mirzəyev, H. (2013). *Azərbaycanın nəqliyyat və sərhəd siyasəti*, Bakı, s.22
- İsmayilov, Ə. (2012) "Qarabağ: Tarix və müasirlik." Bakı: Elm və Təhsil, S.66
- Əliyev, H. "Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi konteksti." Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2015. s.261
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. "Sovet dövründə Qarabağ: Sosial-iqtisadi inkişaf və mədəni transformasiyalar." (2018) Bakı, s.411
- Məmmədov, M. (2020) "Qarabağ münaqişəsi: Sovet mirası və müasir baxış." Bakı, s.47
- Brodetzki, Q., Terentyev, P., Kalentyev S. (2017) "Logistika infrastrukturunu obyektlərinin yerləşdirilməsi üçün üçün yerlərin seçilməsi məsələləri" Bakı, s.57
- <https://unec.edu.az/application/uploads/2023/10/sg-nd-rov-Ayxan-T-l-t.pdf>
- <https://www.au.edu.az/userfiles/uploads/1d7b4d5b58bbafea68c4cb6039273afd.pdf>
- azstst.org
- Qafqaz info